

Interpretive Analysis of Comparative Readings of Resistance Poetry based on the Aesthetic Theory of Wolfgang Iser*

Ismail Mohammadpour

Abstract

۱. Introduction

One of the most important concepts of comparative criticism is the theory of influence. This theory can be the first bridge between comparative criticism and reception theory; this means that every literary text must first be received so that it can leave its impact and then provoke the reader's reaction. The theory of perception, which was first developed in the works and opinions of Wolfgang Iser, soon gained the attention of critics and experts in various fields of reader-oriented criticism, including adaptive criticism. In this study, based on the aesthetic theory of reception by Wolfgang Iser, seven articles published in peer-reviewed publications, and dealing with the comparative analysis of poems from resistance literature, are examined and analyzed as seven critical readings. The basis for the selection of articles is to pay attention to the difference and diversity of writing style in Persian-speaking poets - despite the unity in the field of themes - on the one hand, and the generational adaptation of the poets on both sides of the adaptation, on the other hand; besides, the selected researches should also have the potential of being read according to Iser's theory. The necessary information for measuring

---

* Article history:

Received: ۴ December ۲۰۲۳

Received in revised form: ۲ January ۲۰۲۴

Journal of Resistance Literature

Year ۱۰, No. ۲۹, Spring and Summer ۲۰۲۴

Accepted ۳ May ۲۰۲۴

Published online: ۱۶ July ۲۰۲۴

Publisher: Shahid Bahonar University of Kerman

© The Author(s).

۱. PhD in Persian Language and Literature from Guilan University, Rasht, Iran.

Email: amin۲۵۶۵۸@gmail.com

the samples has been obtained through library method and direct review of the texts.

۲. Methodology

The acceptance of comparative studies by resistance literature researchers led to the opening of new horizons for literary criticism in Iran. It is from the perspective of these horizons that one may discover the common symbolic and thematic fields of resistance literature in different nations, and understand the truth of existence and what resistance literature is. The texts studied and cited in this article are the researches published in Persian (Iranian) publications. Since one of the scientific criteria for the evaluation by international systems is the number of articles produced in a country and their publication in international peer-reviewed publications, and also paying attention to the quantity of publications indexed in international databases, the analysis of articles on written a specific topic can be considered as a criticism of the entire data, information, and findings presented in books and academic publications. Based on the methodical propositions of the theory of aesthetics and Wolfgang Iser's point of view, this study aims to analyze the comparative readings done in the field of resistance poetry through the statistical collection of scientific research articles published in Iranian publications, and through examining the reading characteristics of these researches with the approach of interpretive analysis. The basis for the selection of articles is the difference and diversity of style in Persian-speaking poets - despite the similarity in themes - on the one hand, and the comparison of the generations of poets of both sides of the readings, on the other hand.

۳. Discussion

The aesthetics of reception, from Iser's point of view, is the effect of the text on the reader, and not the other way around. According to him, "the text raises certain expectations in us, and we, in turn, reflect them on the text in such a way that we reduce the possibilities of multiple meanings to a single interpretation that is legible with our expectations, and thus we create a unique and formal meaning" (Iser and Safarian, ۱۳۷۲: ۲۶).

Iser says: "The importance of the work does not lie in the meaning that is locked inside the text; Rather, it is in the fact that the meaning brings out something that is hidden inside us" (Harland, ۲۰۱۷: ۲۸۵);

But the important thing is that Iser does not allow his hidden reader to go to the text with conventional assumptions or individual behaviors and create new meanings; rather, the reader suggested by him should leave these assumptions and preconceptions out of the text before starting the reading process so that he can enter the text with a new mindset.

Iser, who looks at the text from a phenomenological point of view, emphasizes variables such as gestalt, prediction, uncertainty and gaps in the text.

In this study, based on these components, we will analyze the comparative readings of the poetry of resistance; before the analysis, however, the components will be explained:

۳-۱. Gestalt

Gestalt includes the meaning that "a whole is something more or different than the sum of its parts, and the organization of the parts creates a structure that has its own characteristics" (Schilling, ۱۳۹۱: ۲۵۰).

From the point of view of Gestaltists, "perception is not a disorganized combination of elements that are successively connected in the mind as meaningful concepts; rather, [they] considered perception as a coherent whole consisting of a board or a gestalt" (Mizbak and Sexton, ۱۳۷۶: ۵۲۹-۵۳۰). Gestalt is a holistic theory that emphasizes that in every phenomenon "general elements prevail over their constituent elements and have properties that are not inherent in those elements themselves [...] This point is summed up in the following phrase: the whole Something is more than the sum of its parts" (Rezazadeh, ۱۳۸۷: ۳۲). From this point of view, the micro components of the phenomena lose their importance in order to represent the validity of the whole subject. "Gestalt psychology, relying on the whole, tries to return to simple perception and direct experience, and does not insist on understanding the totality of elements, but wants to achieve homogenous wholes and not a set of feelings" (Shakreshkan et al., ۱۳۸۲: ۲۹۱-۲۹۲).

۳-۲. Gap and Void

According to Iser, one of the components of hypothetical reading is the presence of gaps and blank spaces in the text, which gives the reader the opportunity to enter the text and interpret the text using the white reading technique. In order to be able to enter the process of white reading and fill the blank spaces and gaps in the text, the reader

has to use the methods and techniques that he has already acquired through reading skills and interpretation experience. Iser believes that "the filling of empty spaces or gaps by the audience is done with the strategy of reading, hypothesizing, omitting and highlighting" (Fatemi and Musweiler, ۱۴۰۰: ۲۷). In this way, the relationship between the text and the reader is formed based on the gaps in the text, and the reader is forced to think about the text and fill the gaps with their thoughts and experiences.

۳-۳. Prediction

Text as a cybernetic system in which textual components are determined based on flow control over reading processes maintains its resistance with the continuity of linguistic and semantic events; In such a way that any kind of disturbance in the continuity of reading can be solved by applying settings. These adjustment actions are created by linking external reality and mental affairs. "External reality always emerges through the conscious mind, and reading literature is an interaction between the text and the conscious mind" (Green and Labihan, ۱۳۸۳: ۱۶). In the process of reading, there is a network of potential relationships that represent the perspectives of textual connections that the reader has received from previous sections of the text or anticipated for subsequent sections. Such a network provides a basis for multiple reader choices, which, although not identical from one reader to another, are necessary to realize the reading strategy in the same network. It is in this network that "the reader rediscovers and recreates himself in the context of what he has experienced" (Rostami, ۱۳۸۹: ۵۶). The reading strategy is the product of various experiences of the reader during the historical life of different texts, which is transmitted to the reader through the author and the text; Because basically "the most important purpose of the author is to create an attitude towards the experience in the eyes of the reader" (Iser, ۱۳۸۵: ۴۸).

۳-۴. Indeterminacy

Uncertainty and skepticism in the text leads to multiple readings and multiple meanings and prevents single and self-sufficient interpretations. "The multiplicity of readings and the uncertainty of the meaning formed by deconstructors caused the destruction of the fixed center in the text; Therefore, there is no fixed point of reference from which to start in order to provide a reliable interpretation or a

reliable reading; On the contrary, what is the central point or essential dimension in the text, goes to the sidelines in the readings and the marginal issues become the central point" (Ashuri et al., quoted by Abdulaziz Hamouda, ۱۳۹۰: ۴۰).

In reading literary works, uncertainty can occur in language syntax (rhetorical continuity of sentences), linguistic structure, narrative, ideology, conclusion (conclusion), etc. For example, "in the category of language, the author deliberately creates interference in the aspects of speech, using verbs indicating uncertainty, using doubtful grammatical structures such as present and adverbial groups involving doubt, conjunctions or, repeating interrogative sentences and negative verbs, mixing in The editing and writing elements of the language and the use of language games" (Shafinia et al., ۱۳۹۷: ۱۰۲) represent uncertainty.

۴. Conclusion

The findings of this research show that the components of the aesthetic theory of reception according to Wolfgang Iser's point of view have been used in different scales in the analyzes and comparative studies made in the poetry of resistance. According to the wholistic view of the readers, the function of gestaltism has been more than the other three components (i.e. gaps, prediction and uncertainty). The use of the prediction component has never led to a different reading, and the uncertainty component, although it can contribute to the plurality of meaning with relativistic reading, did not lead to this result in these readings.

White reading and the use of blank spaces and gaps in the text to create new meanings and positive interpretations have been welcomed by researchers. These white readings have helped readers to enter the text from the perspective of personal knowledge and pre-experienced phenomena, and to organize their perceptions.

Keywords: Resistance Poetry, Aesthetics of Reception, Comparative Criticism, Wolfgang Iser.

References:

-Abul-Qasmi, Mohammad Reza. (۱۳۹۰). *Ontology of music and literary work from the point of view of Roman Ingarden*, "Wisdom and Philosophy" monthly, year ۱۲, number ۴.

- Asghari, Mohammad. (۱۳۹۰). *A comparative and stylistic study of the effects of sustainability in the poetry of Nizar Qabbani and Nasrullah Mardani*, Comparative Literature Research, Year ۶, Number ۲۴, pp. ۲۳-۴۴.
- Ashuri et al. (۱۳۹۰). *Discovering meanings in the text from the theory of semantic meaning to the uncertainty of meaning*, Arabic language and literature magazine, number ۱۰, pp. ۳۱-۵۰.
- Barkat, Behzad. (۱۳۹۳). *The act of reading and the anthropology of literature: an image of Wolfgang Iser's thought*, Literary essays, year ۴۷, number ۱۸۴, pp. ۵۱-۷۱.
- Childs, Peter. (۱۳۸۲). *Modernism*, translated by Reza Rezaei, Tehran: Mahi Publishing House.
- Fatemi, Farimah and Mousavilor, Ashraf al-Sadat. (۱۴۰۰). *The aesthetics of receiving in the art of interactive arrangement; A reading based on the theory of Wolfgang Iser*, Scientific Quarterly of Chemistry of Art, Year ۱۰, Number ۳۹, pp. ۲۳-۳۰.
- Ghaibi, Abdulahed and Ahmari, Farzaneh. (۱۳۹۴). *A comparative study of the concepts of resistance and sustainability in the poems of Fadavi Touqan and Tahereh Safarzadeh*, Journal of sustainability Literature, ۷th year, ۱۳th issue, pp. ۲۲۷-۲۴۷.
- Green, Kate and Labihan, Jill. (۱۳۸۳). *Textbook of Theory and Literary Criticism*, translated by the Translators Group, Tehran: Roznagar Publishing House.
- Habib, M. A. Riffy (۱۳۹۶). *Modern Literary Criticism and Theory*, translated by Sohrab Tavousi, published by Negah Masares: Tehran.
- Harland, Richard. (۱۳۹۷). *A historical introduction to literary theory from Plato to Barthes*, translated by Ali Masoumi and others, Tehran: Cheshme Publishing House.
- Hassanvand, Sohbatollah. (۱۳۹۴). *A comparative study of the effects of sustainability in the poetry of Farrokhi Yazdi and Abdul Rahman Yusuf*, Comparative Literature Research, Year ۰, Number ۱۸, pp. ۷۱-۹۷.
- Heisenberg, Werner. (۱۳۶۸). *Part and part*, translated by Hossein Masoumi Hamdani, Tehran: Academic Publishing Center.
- Iser, Wolfgang (۱۳۸۰). *A phenomenological approach to the reading process*, translated by Kivan Bajgholi, Mehraweh Magazine, No. ۰, ۶ and ۷, pp. ۲۱-۵۴.

- Iser, Wolfgang, Safarian, Robert. (۱۳۷۲). *Reading Process: A Phenomenological Approach*, Cultural Cosmos, No. ۱۰۱.
- Karimpour, Nasreen and Ghayori, Masoumeh. (۱۳۹۸). *Narrator and reader phenomenology in teenage story*, Iranian Contemporary Literature Research Journal, No. ۶, pp. ۱-۳۲.
- Karamad, Razieh et al. (۱۳۹۸). *The common themes of sustainability in the poems of Salman Herati and Ebrahim Al-Maqadameh*, the scientific quarterly for the promotion of Islamic awakening studies, year ۸, number ۱۰, pp. ۷-۳۰.
- Mahmoudi Khairullah and Masoumeh, Bakshizadeh. (۱۳۹۰). *The connection between the intuition of colored lights and the passing of existential validity in the school of Kabrouye*, Journal of Mystical Studies, No. ۲۳.
- Malloy, Laura. (۱۳۷۷). *Kiarostami's Uncertainty Principle, translated by Shapour Azimi*, Farabi Magazine, ۷th Volume, No. ۴, pp. ۱۰-۱۷.
- Marouf, Yahya and Salehi, Peyman. (۱۳۹۱). *A comparative study of red and green colors in the imagery of Garmarodi and Mahmoud Darwish's poems*, Kaushnama of comparative literature, second year, number ۷, pp. ۱۱۷-۱۳۰.
- Miesbach, Henrik and Stout Sexton, Virginia. (۱۳۷۶). *History and Schools of Psychology*, translated by Ahmed Razvani, Mashhad: Astan Quds Razavi Publications.
- Mirzahosein, Fahima and Azimpour, Poupak. (۱۳۹۴). *Reading puppets based on the aesthetic theory of Iser's reception*, two quarterly scientific research journals of the University of Arts (Letter of Performing Arts and Music), No. ۱۰, pp. ۲۱-۳۲.
- Nikobakht Nasser and Qasimzadeh, Seyed Ali (۱۳۸۷). *Symbolism of light and color in Iranian Islamic mysticism*, Journal of Mystical Studies, No. ۸.
- Rezazadeh, Tahir. (۱۳۸۷). *The application of Gestalt theory in art and design*, Ayna Khayal, Vol. ۹, pp. ۳۱-۳۷.
- Rostami, Fereshteh. (۱۳۸۹). *The aesthetics of reception in Del Foulad*, Literary Researches, No. ۲۹ and ۳۰, pp. ۴۹-۷۰.
- Safavi, Koresh. (۱۴۰۰). *Getting to know the theories of literary criticism, second edition*, Scientific Publications: Tehran.
- Salehbek, Majid and Nazari Nazari, Hadi. (۱۳۸۷). *Comparative Literature in Iran: Genesis and Challenges*, Persian Language and Literature Quarterly, No. ۳۸, pp. ۲۸-۹.

- Schilling, Louis. (۱۳۹۱). *Consulting theories, translated by Seyyed Khadijah Arin, 10th edition*, Tehran: Information.
- Schwerle, Eve. (۱۳۸۶). *Comparative literature. Translated by Tahmourth Sajidi*. Tehran: Amir Kabir.
- Shafinia et al. (۱۳۹۷). *The end of certainties: the boutique of uncertainty in the postmodern novel "Posti"*, *Literary Research Quarterly*, Year ۱۰, No. ۶۱, pp. ۷۰-۱۰۶.
- Shapourian, Reza. (۱۳۸۶). *General principles of Gestalt psychology*, Tehran: Rushd Publications.
- Shamsabadi, Hossein and Karamad, Razieh. (۱۳۹۰). *Comparative analysis of the themes of sustainability literature in the poems of Salman Herati and Badrshaker Al-Siyab*, two quarterly journals of Persian-Arabic comparative studies, first year, number ۲, pp. ۶۷-۸۶.
- Shekarshakan, Hossein et al. (۱۳۸۲). *Schools of psychology and their critique, volume two*, Tehran: Samit Publications.
- Siavashi, Sabereh and Shekari Mir, Mola. (۱۳۹۴). *A quantitative study of sustainability symbols in the poetry of Fadavi Touqan and Qaisar Aminpour*, *Comparative Literature Research*, Year ۰, Number ۱۹, pp. ۱۴۳-۱۶۷.
- Biniaz, Fathullah. (۱۳۸۳). *Literature: Qasri in Taropod Tanehi*, Tehran: Qaseidesara Publishing House.
- ----- (۱۳۹۲). *An introduction to story writing and narratology; With a brief reference to the pathology of novels and short stories in Iran*, Tehran: Efrac Publishing.

تحلیل تفسیری خوانش‌های تطبیقی از شعر پایداری بر مبنای نظریه زیباشناسی دریافت ولفگانگ آیزر*

اسماعیل محمدپورا^۱

چکیده

یکی از مهم‌ترین انگاره‌های نقد تطبیقی، نظریه تأثیر و تأثر است. این نظریه می‌تواند اولین پل ارتباطی میان نقد تطبیقی و نظریه دریافت باشد؛ بدین معنی که هر متن ادبی ابتدا باید دریافت شود تا بتواند تأثیر خود را بر جای بگذارد و سپس واکنش خواننده را برانگیزد. نظریه دریافت که ابتدا در آثار و آرای ولفگانگ آیزر بسط یافت، خیلی زود توانست در حوزه‌های گوناگون نقد خواننده‌محور از جمله نقد تطبیقی مورد توجه نقادان و صاحب‌نظران قرار گیرد. در این جستار هفت مقاله منتشر شده در نشریات علمی-پژوهشی که به بررسی تطبیقی شعرهای پایداری پرداخته بودند، به مثابه هفت خوانش انتقادی انتخاب و ویژگی‌های خوانش بر اساس نظریه زیبایی‌شناسی دریافت ولفگانگ آیزر بررسی و تحلیل شد. اساس انتخاب مقاله‌ها توجه به تفاوت و تنوع سبک سرایش در شاعران پارسی‌گوی -علیرغم وحدت در ساحت مضامین- از یک‌سو و انطباق نسلی شاعران دو طرف تطبیق از سوی دیگر است؛ ضمن اینکه پژوهش‌های منتخب، می‌بایست پتانسیل خوانش آیزری را نیز داشته باشند. اطلاعات لازم برای سنجش نمونه‌ها به شیوه کتابخانه‌ای و بررسی مستقیم متون، حاصل شده است. مهم‌ترین یافته‌های برآمده از این پژوهش نشان می‌دهد که غالب این هم‌سنجشی‌ها در بستر مؤلفه‌های مفهومی بر مبنای گشتالت‌گرایی شکل گرفته‌اند و بسیار به‌ندرت اتفاق می‌افتد که پژوهشگری بر آن باشد تا این شعرها را از منظر نقدهای مبتنی بر

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۳-۰۹-۱۴۰۲ تاریخ بازنگری: ۱۲-۱۰-۱۴۰۲ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴-۰۲-۱۴۰۳

نشریه ادبیات پایداری، دوره ۱۵، شماره ۲۹، پاییز و زمستان ۱۴۰۲، صص ۲۶۷-

DOI:

۱۰.۲۲۱۰۳/jrl.۲۰۲۴.۲۲۶۲۵.۲۹۲۵

۳۰۰

ناشر: دانشگاه شهید باهنر کرمان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

حق مؤلف © نویسندگان

۱. دانش‌آموخته مقطع دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه گیلان. رایانامه: amin20608@gmail.com

نظریه‌های ادبی روشمند در ترازوی سنجش تطبیقی قرار دهد. سفیدخوانی و استفاده از شکاف‌های متن برای تولید معناهای تازه و تفسیرهای ایجابی یکی دیگر از شگردهایی است که در این خوانش‌های انتقادی مورد استفاده قرار گرفته است.

واژه‌های کلیدی: شعر پایداری، زیبایی‌شناسی دریافت، نقد تطبیقی، ولفگانگ آیزر.

۱- مقدمه

۱-۱- شرح و بیان مسئله

اصطلاح نقد هم‌سنجشی (Comparative Criticism) یا تطبیقی برای نخستین بار در سال ۱۸۲۸ توسط فرانسوا ویلمن درباره آثاری که برخاسته از زمینه‌های فرهنگی متفاوت اند و از مرزهای زبانی، جغرافیایی و یا بینارشته‌ای فراتر می‌روند، به کار گرفته شد. تا پیش از آن که رنه ولک-پژوهشگر و منتقد ادبی آمریکایی تبار- کتاب ارزشمند نظریه ادبیات (Theory of literature) را با همکاری آوستین وارن منتشر نکرده بود، نقد تطبیقی بر اساس رویکرد ملیت‌محوری در مکتب تطبیقی فرانسه انجام می‌شد. ولک و وارن در این کتاب با انتقاد از فقدان تعریفی روشن از ادبیات تطبیقی و ملیت‌گرایی تطبیق‌گران، در واقع اساس پیدایش مکتب جدیدی را در نقد تطبیقی بنا نهادند که بعدها به مکتب آمریکایی معروف شد. از نظرگاه اندیشمندان این مکتب، هیچ مرزی در ادبیات تطبیقی وجود ندارد و این عرصه، عرصه رویارویی و تقابل ادبیات ملل نیست؛ بلکه «ادبیات تطبیقی شیوه‌ای است برای فراتر نگرستن و خروج از موانعی به نام مرزهای ملی با هدف شناخت گرایش‌ها و تحولات موجود در فرهنگ ملت‌های مختلف و نیز درک رابطه ادبیات با دیگر عرصه‌های فعالیت بشری. به اختصار می‌توان گفت که ادبیات تطبیقی مطالعه یک پدیده ادبی از دیدگاه بیش از یک ادبیات، یا مطالعه یک پدیده ادبی در مقایسه با دانش‌ها و علوم مختلف و مرتبط است» (عبدالحکیم حسان به نقل از صالح‌بک و نظری، ۱۳۷۸: ۱۴). نقد تطبیقی نوین اینک به عرصه‌ای برای هم‌سنجشی متون در مناسبات بینارسانه‌ای، بینافرهنگی و میان‌رشته‌ای تبدیل شده است که با به‌کارگیری روش‌های نقد بینامتنی و

دیالکتیک محور به بازخوانی متون و کنش‌های دلالت‌مندی متون با دو رویکرد هم‌زمانی و در زمانی می‌پردازد و از این طریق می‌تواند با دیگر نظریه‌های ادبی از جمله نظریه‌های نقد معطوف به خواننده که در دهه‌های اخیر بسیار مورد توجه پژوهشگران ادبی قرار گرفته است، در آمیزد.

۱-۲- پیشینه پژوهش

همان‌طور که پیش‌از این عنوان شد، نقد تطبیقی یکی از عرصه‌های جذاب پژوهشی برای اندیشمندان و پژوهشگران است. در ایران مقاله‌ها و کتاب‌های متعددی در علوم گوناگون از جمله ادبیات با رویکرد تطبیقی نگاشته شده‌اند. از جست‌وجوهای صورت گرفته در سامانه‌ها و پایگاه‌های گوناگون نشریات علمی پژوهشی، موارد زیادی از پژوهش‌های تطبیقی در حوزه شعر پایداری و نیز بررسی‌های زیبایی‌شناسانه متون بر اساس نظریه ولفگانگ آیزر یافت شد که ذیلاً به عناوین تعدادی از آن‌ها اشاره خواهد شد:

تحلیل شعر «آی آدمها» و تفسیرهای آن بر اساس نظریه زیبایی‌شناسی دریافت از اسماعیل شفق علی و اصغر آذرپیرا (۱۳۹۶)، تحلیل بازتاب کلیله و دمنه در مجلدات پنجگانه تاریخ و صاف از منظر نظریه دریافت نوشته محمد امیر جلالی (۱۳۹۷)، تحلیل تطبیقی درون‌مایه‌های مقاومت در اشعار سمیع القاسم، حسن حسینی و قیصر امین پور نوشته مرتضی زارع برمی، کبری روشنفکر و حسینعلی قبادی (۱۳۹۰)، خوانش ترجمه‌های صحیفه سجّادیه در پرتو نظریه تعادل زیبایی‌شناختی ولفگانگ آیزر از سید مهدی مسبوق و مهری قادری بی‌باک (۱۴۰۰)، مقایسه شرح‌های نقد نیازی و لطیفه غیبی بر غزلیات حافظ بر اساس نظریه دریافت نوشته مرتضی محسنی آتنا ریحانی (۱۴۰۰)، کاربست نظریه دریافت بر تحلیل مفهوم جنگ در رمان «هرس» نوشته نیکو قاسمی اصفهانی و ایلمیرا دادور (۱۴۰۲). بررسی تطبیقی جلوه‌های پایداری در شعر ملک‌الشعرا بهار و امل دنقل نوشته ابراهیم واشقانی و رضا نواضعی (۱۳۹۶)، بررسی تطبیقی جلوه‌های پایداری در اشعار شاملو و درویش نوشته پرویز احمدزاده، محمد پاشایی و رسول کاظم‌زاده (۱۳۹۶)، بررسی تطبیقی جایگاه نمادین «رنگ و رنگواره» در ادبیات مقاومت نوشته حمیدرضا قانونی و

پروین غلامحسینی (۱۳۹۷)، بررسی تطبیقی بن‌مایه‌های ادب پایداری اشعار حسین ارسلان و جواهری نوشته سید اسماعیل آفاقی حسینی، فاطمه غفوری و پوران یوسفی (۱۳۹۸)، تطبیق اندیشه‌های مقاومت و پایداری در شعر خلیل مطران و شفیعی کدکنی نوشته شکوره فورجانی‌زاده (۱۳۹۹)، بررسی تطبیقی جلوه‌های پایداری در سروده‌های شفیق حبیب و سلمان هراتی نوشته راضیه کارآمد، حسین شمس‌آبادی و عباس گنجعلی (۱۳۹۹)، نگاهی تطبیقی بر استعمار و استبدادستیزی در اشعار بشری البستانی و طاهره صفارزاده نوشته بهنام فعلی، عنایت‌الله فاتحی نژاد باویل (۱۴۰۰)، تیپ‌شناسی تطبیقی شخصیت ملک‌الشعرای بهار و فدوی طوقان از خلال زندان سروده‌هایشان بر اساس مکتب انیاگرام نوشته احمد لامعی گیو (۱۴۰۱)، نگاهی تطبیقی بر ادبیات مقاومت و پایداری در شعر قیصر امین پور و کمال ناصر نوشته محمد ارجستانی و اشرف چگینی (۱۴۰۱).

مقاله‌های تطبیقی یادشده، تنها بخشی از مطالعات تطبیقی پژوهشگران ایرانی در فاصله سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۲ با موضوع شعر پایداری است که در عناوین آن‌ها واژه‌های تطبیقی و پایداری، مقاومت یا یکی از مشتقات آن‌ها به‌طور مستقیم به کار رفته است؛ اما پژوهشی که در آن، این خوانش‌های تطبیقی با رویکرد مقایسه‌ای، مورد تحقیق و تحلیل قرار گرفته باشند، به دست نیامده است؛ از این رو، جستار حاضر می‌تواند به‌نوعی نقطه عزیمت پژوهش‌های بعدی تلقی شود.

۱-۳- مبانی پژوهش

یکی از مهم‌ترین انگاره‌های نقد تطبیقی مکتب فرانسه نظریه تأثیر و تأثر است. این نظریه می‌تواند اولین پل ارتباطی میان نقد تطبیقی و نظریه واکنش خواننده و نیز نظریه دریافت باشد؛ بدین معنی که هر متن ادبی ابتدا باید دریافت شود تا بتواند تأثیر خود را بر جای بگذارد و سپس واکنش خواننده را برانگیزد. «بنابراین مطالعات دریافت و تأثیر مکمل همدیگر هستند؛ مطالعات تأثیر نیازمند مطالعات دریافت‌اند» (شوورل، ۱۳۸۶: ۸۷).

بسیاری از نظریه‌های نقد خواننده‌محور در مطالعات تطبیقی قابل تعمیم بر متون مختلف از ملیت‌های گوناگون است. شوورل معتقد است که نظریه دریافت اساساً یک نظریه

تطبیقی و «عبارت است از بررسی و تحقیق چگونگی استقبال از یک اثر در (حداقل) دو حوزه فرهنگی متفاوت» (همان: ۸۹).

استقبال پژوهشگران ادبیات پایداری از مطالعات تطبیقی باعث شد تا در این حوزه نیز افق‌های تازه‌ای پیش روی نقد ادبی در ایران گشوده شود. از منظر همین افق‌هاست که می‌توان زمینه‌های مشترک نمادین، مضمونی و محتوایی ادبیات پایداری میان ملل مختلف را کشف نمود و به حقیقت وجودی و چستی ادبیات پایداری پی برد.

متون مورد مطالعه و استناد مقاله حاضر، پژوهش‌های منتشرشده در نشریات فارسی (ایرانی) است. از آنجا که یکی از ملاک‌های علم‌سنجی، تعداد مقالات تولیدشده در یک کشور و انتشار آن‌ها در نشریات دارای داوری استاندارد بین‌المللی است و توجه به کمیت مقالات چاپ‌شده و تعداد نشریات نمایه‌شده در پایگاه‌های بین‌المللی یکی از شاخص‌های ارزیابی در نظام‌های بین‌المللی است، تحلیل مقاله‌هایی که پیرامون یک موضوع نگاشته شده‌اند، می‌تواند به معنی نقد مجموعه داده‌ها، اطلاعات و یافته‌های عرضه‌شده در کتاب‌ها و نشریات آکادمیک قلمداد شود.

این جستار بر آن است تا خوانش‌های تطبیقی انجام‌شده در حوزه شعر پایداری را از طریق جامعه آماری مقاله‌های علمی پژوهشی منتشرشده در نشریه‌های ایرانی، بر مبنای گزاره‌های روشمند نظریه زیبایی‌شناسی دریافت و بر اساس دیدگاه ولفگانگ آیزر بررسی نماید و ویژگی‌های خوانشی این پژوهش‌ها را با رویکرد تحلیل تفسیری مورد مذاقه قرار دهد. اساس انتخاب مقاله‌ها توجه به تفاوت و تنوع سبک سرایش در شاعران پارسی‌گوی - علیرغم وحدت در ساحت مضامین - از یک سو و انطباق نسلی شاعران دو طرف تطبیق از سوی دیگر است؛ ضمن اینکه پژوهش‌های منتخب، می‌بایست پتانسیل خوانش آیزری را نیز داشته باشند.

۲- بحث و بررسی

اگر مسیر حرکت پدیدارشناسی هوسرل و هرمنوتیک هایدگر را در آلمانِ اواخر دهه ۱۹۶۰ دنبال کنیم، به نظریه زیبایی‌شناسی دریافت یا مکتب کنستانس می‌رسیم که به‌نوعی در تعارض با آراء اندیشمندان مکتب ژنو بود. هر قدر که ژرژ پوله به کشف اندیشه نویسنده از لابه‌لای متن معتقد بود، نظریه پردازان مکتب کنستانس از اعتباربخشی به اندیشه خواننده در فرایند خوانش متن سخن می‌گفتند.

برجسته‌ترین افراد مکتب کنستانس، ولفگانگ آیزر و هانس روبرت یائوس هستند که نظراتشان درباره زیبایی‌شناسی دریافت متأثر از پدیدارشناسی هوسرلی و گادامری و هرمنوتیک هایدگری بود؛ چه این که ژرف‌ساخت این آراء را در اندیشه‌های باومگارتن، کانت و شیلر نیز می‌توان جست.

آیزر در فاصله کوتاهی با انتشار سه کتاب خواننده پنهان (The Ideal Reader)، عمل خواندن (The Act of Reading) و کاوش‌ها (Prospectin) روش ویژه خود را در خوانش متن، ارائه کرد. او معتقد بود که «باید به اثر ادبی به‌عنوان پدیده‌ای دو قطبی نگریست: قطب هنری، متنی است که توسط نویسنده خلق می‌شود و قطب زیبایی‌شناختی که فهم خواننده است» (حبیب، ۱۳۹۶: ۲۲۰)؛ اما نویسنده در فهم اثر نقشی ندارد؛ بلکه این تعامل و هم‌گرایی متن با خواننده است که راه را برای فهم متن باز می‌کند. «آیزر بر این نکته تأکید داشت که هیچ متنی در نوع خود کامل نیست و حاوی خلأهایی است که خواننده متن، آن‌ها را با تعبیر خود پر می‌کند» (صفوی، ۱۴۰۰: ۹۸).

آیزر در نظریه خود از خواننده پنهان سخن گفت و آنچه در ذهن او وجود داشت، از مدل‌های دیگر خواننده از جمله خواننده روانکاوه‌ها، خواننده تلویحی ایزروبو، فراخواننده ریفاتر، خواننده برنامه‌ریزی‌شده ولف، خواننده روایت‌گر پرینس، خواننده آرمانی کالر و خواننده آگاه استتلی فیش، متمایز بود. خواننده پنهان آیزر، برخلاف مدل‌های سنتی خواننده، یک ساختار است که ریشه در متن دارد و از خود متن می‌روید؛ در نتیجه رابطه خواننده با متن، رابطه‌ای دوجانبه و دیالکتیکی است.

آیزر این خواننده را در مقابل خواننده واقعی و خوانش فرضی را در برابر خوانش حقیقی قرار می‌دهد. «از دید او خواننده پنهان، یک ساختار متنی است که حضور یک دریافت‌کننده را پیش‌بینی می‌کند، بدون این که لزوماً او را تعریف کند» (حیب، ۱۳۹۶: ۲۲۱). این خواننده پنهان در هر مرتبه‌ای از ادراک هم که باشد، بی‌شک به فهم کامل و درستی از متن دست نمی‌یابد. به قول رومن اینگاردن «فقط تا اندازه‌ای می‌توان اثر را به درستی فهمید» (ابوالقاسمی، ۱۳۹۵: ۱۹)؛ چرا که یک متن ادبی، هیچ‌گاه به‌طور کامل، متعین نمی‌شود و خود را به خواننده نمی‌نمایاند؛ بلکه خواننده در هر بار خوانش می‌کوشد تا بخشی از فضاهاى محذوف متن را -از آنچه شاید حتی برای نویسنده نامکشوف بود- رمزگشایی کند. زیبایی‌شناسی دریافت از منظر آیزر، یعنی تأثیر متن بر خواننده، نه برعکس! به عقیده او «متن، انتظارات معینی در ما برمی‌انگیزد و ما به‌نوبه خود آن‌ها را چنان بر متن بازمی‌تابانیم که امکانات چندمعنایی را به تأویل واحدی که با انتظارات ایجادشده ما خوانایی دارند، کاهش می‌دهیم و بدین‌سان معنایی یگانه و صوری می‌آفرینیم» (آیزر و صافاریان، ۱۳۷۲: ۲۶). آیزر می‌گوید: «اهمیت اثر در معنایی که در درون متن محبوس است، نهفته نیست؛ بلکه در این واقعیت است که معنا چیزی را بیرون می‌کشد که در درون ما پنهان شده است» (هارلند، ۱۳۹۷: ۲۸۵)؛ اما نکته مهم این است که آیزر به خواننده پنهان خود اجازه نمی‌دهد تا با فرض‌های قراردادی یا منش‌های فردی به سراغ متن برود و به آفرینش معناهاى تازه پردازد؛ بلکه خواننده پیشنهادی او باید پیش از آغاز فرایند خوانش، این مفروضات و پیش‌انگاشت‌ها را خارج از متن بگذارد تا بتواند با ذهنیتی جدید وارد متن شود. آیزر که با دیدگاه پدیدارشناختی به متن می‌نگرد بر متغیرهایی همچون گشتالت (Gestalt)، پیش‌بینی (Prediction)، عدم قطعیت (Indeterminacy) و خلأ (Gap)‌های متن تأکید دارد.

در این جستار نیز بر اساس همین مؤلفه‌ها به تحلیل هم‌سنجشی خوانش‌های تطبیقی شعر پایداری خواهیم پرداخت؛ اما پیش از تحلیل، درنگی در شرح و ایضاح هریک از آن‌ها خواهیم داشت:

۱-۲- گشتالت

گشتالت واژه‌ای است در زبان آلمانی به معنی سازمان که از علم روان‌شناسی وارد ادبیات و در اوایل سده بیستم میلادی به صورت یک مکتب علمی و نظری در آلمان پایه‌گذاری شد. پیروان این مکتب، نظریات ماکس ورتهایمر، ولفگانگ کهلر و کورت کافکارا مبنای کار خود در زمینه یادگیری قرار دادند. پس از این افراد، تعدادی از متفکران از جمله امانوئل کانت، ارنست ماخ و یوهان ولفگانگ فون گوته بر توسعه روانشناسی گشتالت تأثیر گذاشتند. گشتالت دربرگیرنده این معنا است که «یک کل، چیزی بیشتر یا متفاوت از مجموع اجزای آن است و سازمان‌دهی قسمت‌های جزئی، ساختاری را خلق می‌کند که ویژگی خاص خود را دارد» (شیلینگ، ۱۳۹۱: ۲۵۰).

از دیدگاه گشتالت‌گرایان «ادراک، ترکیب نامتشکلی از عناصر نیست که به‌طور متوالی به صورت مفاهیمی معنی‌دار در ذهن با هم پیوستگی داشته باشند؛ بلکه [آن‌ها] ادراک را کلیتی منسجم و متشکل از یک هیئت یا یک گشتالت می‌دانستند» (میزباک و سکستون، ۱۳۷۶: ۵۲۹-۵۳۰). گشتالت، نظریه‌ای کلیت‌گرا است که تأکید می‌کند در هر پدیداری «نقش‌مایه‌های کلی، بر عناصر تشکیل‌دهنده‌شان برتری می‌یابند و خواصی را دارا هستند که ذاتاً در خود آن عناصر موجود نیست [...] این نکته در عبارتی بدین شکل جمع آمده است: کل، چیزی بیشتر از مجموع اجزایش است» (رضازاده، ۱۳۸۷: ۳۲). از این منظر، اجزاء خرد پدیدارها اهمیت خود را از دست می‌دهند تا اعتبار کلیت موضوع نمایانده شود. «روان‌شناختی گشتالت می‌کوشد با تکیه بر کلیت، به ادراک ساده و به تجربه بی‌واسطه بازگردد و اصراری برای دریافتن مجموع عناصر ندارد، بلکه می‌خواهد به کل‌های هم‌شکل و نه به مجموعه‌ای از احساس‌ها دست یابد» (شکرشکن و همکاران، ۱۳۸۲: ۲۹۱-۲۹۲).

در مقاله **بررسی تطبیقی و سبک‌شناسانه جلوه‌های پایداری در شعر نزار قبانی و نصرالله مردانی**، اصغری از رویکرد گشتالت‌گرایی برای هم‌سنجشی شعر دو شاعر از دو جغرافیای متفاوت استفاده کرده است. او ابتدا به شیوه سبک‌شناسی سنتی، کلیت متن را در سه سطح فکری، سطح ادبی و سطح زبانی تقسیم کرد و متون مورد مطالعه خود (شعرهای

شاعران) را در معرض تطبیق بر مبنای این سه سطح قرار داد. در این تطبیق گشتالت‌گرا، خوانشگر به جزئیاتی از تفاوت‌ها بر اساس سه رویکرد فکری، ادبی و زبانی دو شاعر در موضوع پایداری دست می‌یابد؛ از جمله:

- گستره جغرافیایی پایداری در سروده قبانی فراگیرتر است (اصغری، ۱۳۹۵: ۲۹).

- ستایش شهادت به عنوان رمز و عامل رهایی در شعرهای مردانی آشکارتر است (همان).

- قصیده نزار قبانی با وجود آنکه در قالب شعر کلاسیک سروده نشده است و ملتزم به وحدت قافیه نیست، اما میان مقاطع آن یک نوع تناسب و انسجام و هماهنگی وجود دارد (همان: ۳۳).

- هماهنگی لفظ و معنی در سروده نزار قبانی از شعر نصرالله مردانی بیشتر است (همان: ۳۸).

- بسامد افعال امری در سروده نصرالله مردانی بیشتر از قصیده نزار قبانی است (همان: ۳۹). در خوانش اثر ادبی از دیدگاه گشتالت‌گرایان، متن کلیتی است که از کنارهم آیی عناصر جزئی‌تر پدید آمده است. برای دریافت معنا و سازمان‌دهی متن نیازی به بررسی تک‌تک این عناصر نیست؛ بلکه «ما اول کلیت موضوع را قبول می‌کنیم، سپس به تجزیه و بررسی اجزای سازنده آن می‌پردازیم، به عبارت دیگر روش ما از کل به جزء پی بردن است» (شاپوریان، ۱۳۸۶: ۸۴). اصغری نیز بدون پرداخت خسته‌کننده جزئیات و بدون آنکه از عناصر جزئی متن صرف‌نظر کند، از همان کلیت سبک‌شناسانه سنتی به نتایج جزئی می‌رسد. او با تطبیق دو شعر مورد مطالعه از دو شاعر، این بار بر اساس همان سه رویکرد فکری، ادبی و زبانی، جزئیاتی از شباهت‌های دو متن را آشکار می‌کند؛ از جمله:

- هر دو شاعر، ضمن اینکه خود را ملزم به عدم درنگ در پایداری در برابر دشمن می‌دانند، دیگران را به حضور در میدان نبرد فرامی‌خواند (اصغری، ۱۳۹۵: ۲۸).

- در سروده‌های هر دو شاعر، استفاده از اسلوب تکرار دیده می‌شود (همان: ۳۶).

- اگر در دو سروده موردنظر تأمل کنیم، درمی‌یابیم که هر دو شاعر سروده خود را با واژگانی آغاز می‌کنند که از آن بوی جنگ و حرکت و جهاد به مشام می‌رسد (همان: ۳۷).

در مقاله **بررسی تطبیقی رنگ‌های سرخ و سبز در تصویرپردازی اشعار گرمارودی و محمود درویش**، با نوع دیگری از رویکرد گشتالتی در خوانش تطبیقی مواجه می‌شویم. گشتالت یا پیکربندی این پژوهش بر مبنای رنگ‌های سرخ و سبز در شعرهای دو شاعر است؛ اما اگر این عناصر را اجزای جزئی و منفرد خوانش بدانیم، آن کل بزرگ‌تر از مجموعه اجزاء چیست؟ برای یافتن پاسخ این پرسش به متن مقاله رجوع می‌کنیم. خوانشگران در ذیل عنوان **کاربرد رنگ در دیوان گرمارودی و درویش** می‌نویسند:

قبل از انقلاب، مهم‌ترین هدف گرمارودی در استفاده از مفاهیم و مضامین دینی و نمادپردازی‌های رنگین، اهداف سیاسی و اجتماعی و برآوردن فریاد اعتراض علیه بی‌عدالتی حکومت بود. در حالی که تصویرسازی‌های نمادین وی پس از انقلاب، بیشتر در خدمت دفاع از ایثارگری‌ها و الگوسازی برای قشر عظیم جوانان تشنه حقایق بود (معروف و صالحی، ۱۳۹۱: ۱۲۰). حال می‌توانیم دریابیم که آن کلیت دربرگیرنده عناصر جزئی (رنگ‌های سرخ و سبز) نماد و نمادپردازی است؛ یعنی رنگ‌های سرخ و سبز در شعرهای گرمارودی و درویش از منظر نماد، مورد بررسی قرار گرفته‌اند. رنگ سرخ نماد کلیتی بزرگ‌تر یعنی «خط سرخ جهاد و شهادت» و رنگ سبز نماد کلیتی دیگر یعنی «فرهنگ انتظار» است. در این کلیت است که عناصر جزئی متن رخ می‌نمایانند و خوانشگر به مدد آن‌ها مصادیق بیرونی و در عین حال شاعرانه رنگ‌های سرخ و سبز را کشف می‌کند. در بخش نتیجه‌گیری، شاعر -بی‌آنکه در عنوان مقاله یا چکیده و بحث از نماد و نمادپردازی سخنی به میان آورده باشد- نتایج حاصل از پژوهش را از منظر نمادپردازی ارائه می‌نماید:

این پژوهش نشان داد که گسترده‌ترین نمادپردازی‌های رنگ، جامعه و فضای حاکم بر روزگار شاعران و تجربه‌های سیاسی و اجتماعی آنان است که از آن می‌توان به‌عنوان بارزترین خصیصه شعری نسبت به مقوله رنگ نام برد (همان: ۱۲۶).

مؤلفه کلی دیگری که در پژوهش مذکور متن را به سمت وسوی خوانش گشتالت‌گرا پیش برده است، روان‌شناسی است. رنگ، همواره از منظر کارکرد روان‌شناختی مورد توجه پژوهشگران بوده است؛ از این رو **معروف و صالحی** نیز به شکل بسیار کلی، بخشی از خوانش خویش را به آن معطوف کرده‌اند:

رنگ سرخ در اشعار گرم‌رودی - خودآگاه یا ناخودآگاه - کاملاً معنادار است. گویا وی با چنین چینی، در پی نشان دادن تمایل و اراده قوی خود برای تغییر و تحول است. نکته قابل توجه در اشعار وی، طرد یا عدم توجه به رنگ آبی - نماد آرامش و صداقت - است که از لحاظ روان‌شناسی بسیار مهم است. روان‌شناسان معتقدند که طرد رنگ آبی، نشانه برهم خوردن یا اختلال در آرامش است و معمولاً چنین انسان‌هایی به کمک رنگ سرخ، به جبران این اختلال می‌پردازند (همان: ۱۲۱). بدیهی است که انسجام شکلی مقاله مزبور - علی‌رغم آنکه نویسندگان اشاره‌ای به آن نداشته‌اند - وابسته به گشتالت نمادپردازی و روان‌شناسی رنگ است. گشتالت روان‌شناسی رنگ این امکان را برای خوانشگران فراهم می‌کرد تا از منظر سمبولیسم عرفانی، تحلیل خود را موسع نمایند؛ چرا که نمادپردازی رنگ‌ها یکی از غنی‌ترین بخش‌های سمبولیسم عرفانی است. «یکی از پرکاربردترین روش‌های نمادگرایی رنگ در عرفان اسلامی تعیین مراتب روحانی سالک یا استعانت از رنگ‌های مشخص و متوالی است» (محمودی و بخشی‌زاده، ۱۳۹۵: ۱۵۲) و از آنجا که منابع عرفانی هر دو شاعر مشترک و از آب‌شخور عرفان اسلامی سرچشمه می‌گیرند، اشتراکات تحلیل در دو سوی تطبیق به نتیجه‌ای شایسته‌تر می‌انجامد و از آنجا که «قوی‌ترین زمینه کاربرد نمادین رنگ‌ها در آثار قلمی و قدمی عرفا زمینه‌های روحی و بن‌مایه‌های مذهبی و دینی است» (نیکو بخت و قاسم‌زاده، ۱۳۸۷: ۲۱۱) بستر خوانش عرفانی و روان‌شناسانه به‌طور هم‌زمان و موازی فراهم می‌شود؛ در نتیجه خوانشگران

می توانستند در مقام من استعلایی، تجربه تازه‌ای را در فرایند خوانش همراه کنند؛ زیرا گشتالت همواره حول محور خواننده شکل می‌گیرد و این خواننده است که می‌تواند کلیت متن را به اجزای کوچک‌تری که خود می‌خواهد تقسیم کند.

۲-۲- شکاف و خلأ

یکی از مؤلفه‌های خوانش فرضی از نظر آیزر، وجود شکاف‌ها و فضاهای محذوف در متن است که به خواننده فرصت می‌دهد تا وارد متن شود و با بهره‌گیری از تکنیک سفیدخوانی، متن را تفسیر کند.

اگر متن را نظام کاملی از فرایندها بدانیم «باید در این نظام برای کسی که می‌خواهد متن را بازسازی کند جایی وجود داشته باشد. این فضا که شکاف نامیده می‌شوند شامل فضاهای خالی هستند که خواننده باید آن‌ها را پر کند» (فاطمی و موسوی‌لر به نقل از آیزر، ۱۴۰۰: ۲۶). این شکاف‌ها و «جاهای خالی چیزهایی را نشان می‌دهند که در متن پنهان است و متوجه کردن خواننده در جایی است که ارتباط را رها می‌کند» (بنت، ۱۳۸۶: ۱۰۳)؛ یعنی وقتی خواننده از قیود متن رها می‌شود و تصمیم می‌گیرد به جای فکر کردن به مقصود نویسنده به جابه‌جایی و جایگزینی عناصر متن بیندیشد، فرایند خوانش فعال و هنرمندانه آغاز می‌شود.

خواننده برای این که بتواند وارد فرایند سفیدخوانی شود و فضاهای محذوف و شکاف‌های موجود در متن را پر کند، ناگزیر است از روش‌ها و تکنیک‌هایی که پیش از این از طریق مهارت خواندن و تجربه تفسیر استحصال کرده است، استفاده کند. آیزر معتقد است که «پر کردن فضاهای خالی یا شکاف‌ها توسط مخاطب با استراتژی خواندن، فرضیه‌سازی، حذف و برجسته‌سازی صورت می‌گیرد» (فاطمی و موسوی‌لر، ۱۴۰۰: ۲۷). به این ترتیب، رابطه متن و خواننده بر اساس خلأهای موجود در متن شکل می‌گیرد و خواننده وادار می‌شود که به متن فکر و شکاف‌ها را با ذهنیات و تجربیات خود پر کند.

در مقاله بررسی تطبیقی جلوه‌های پایداری در اشعار شاملو و درویش، خوانشگران بارها از طریق شکاف‌های متن به تفسیر شعر به منظور دستیابی به قصد شاعر، اهتمام کرده‌اند. برای نمونه در موضوع **مبارزه با ظلم و ستم** می‌نویسند:

شاملو و درویش هر دو به‌عنوان شاعر، ضمیر قدرتمند جامعه خود هستند و هر احساس اجتماعی را به شکلی گسترده در شعر خود نشان می‌دهند. اینجا است که هر دو از ظلم و ستم به مردم می‌رنجند و شعر خود را بسان فریاد مظلومیت انسان‌ها به کار می‌گیرند و با استفاده از مضامینی چون ظلم و ستم و درد و رنج انسانی به مبارزه با ظلم و پایداری در برابر ظالمان می‌پردازند و مردم را به ظلم‌ستیزی دعوت می‌کنند (احمدزاده و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۶-۱۷).

آنگاه شعر را شاملو را به‌عنوان شاهد مثال ارائه می‌دهند:

استادان خشم من ای استادان درد کشیده خشم! / من از برج تاریک اشعار شبانه بیرون می‌آیم / و در کوچه‌های پرنفس قیام / فریاد می‌زنم / من بوسه رنگ‌های نهان را از دهانی دیگر / بر لبان احساس خداوندگاران درد خویش / جای می‌دهم!

و بلافاصله با استفاده از تکنیک سفیدخوانی تلاش می‌کنند به نیت مؤلف نزدیک شوند:

تعبیرهای خشم، برج تاریک، اشعار شبانه، کوچه پرنفس، خداوندگاران درد هم در واقع تداعی گر و تصویرگر همین احساس خشم از ظلم و ستم جامعه است (همان: ۱۷).

حال آنکه اگر متن به خوانندگان اجازه سفیدخوانی نمی‌داد، آن‌ها قادر نبودند که از «عنصر خشم»، «خداوندگاران درد» یا «کوچه پرنفس»، مؤلفه مفهومی ظلم و ستم را دریافت کنند. در فضای محذوف است که خواننده می‌تواند تفسیر دیگرگونه از متن ارائه دهد و لایه‌های متصلب معنایی را نفوذپذیر و دریافتی زیبایی‌شناسانه از اثر ادبی عرضه کند. «آیزر با طرح شکاف‌ها و خلأهای موجود در هر اثر ادبی بر آن شد که اثبات کند مخاطب با پر کردن شکاف‌ها به اثر هنری زندگی می‌بخشد» (میرزا حسین و عظیم‌پور، ۱۳۹۴: ۲۳). چنان‌که از نظر او متن ادبی دو وجه دارد: «وجه نخست (هنری) به متن آن‌گونه

که آفریده نویسنده است اشاره می کند و وجه دوم (زیبایی شناختی) به تحقق متن توسط خواننده مربوط می شود» (برکت به نقل از آیزر، ۱۳۹۳: ۵۳). شکاف های متن موجد وجه زیبایی شناختی متن و به مثابه «جایگاه ها و موقعیت هایی برای تفسیر مخاطب و ادامه اثر می باشد که توسط مخاطب تکمیل می شود؛ بنابراین این جایگاه نقطه اتصالی است برای دریافت مخاطب و ارتباطاتی که قبل از آن به واسطه متن شکل گرفته است» (فاطمی و موسوی لری، ۱۴۰۰: ۲۶). چنان که در مقاله مذکور می بینیم که خوانشگران، از شکاف ها و خلأهای موجود در متن، نهایت بهره را می برند. آن ها در بخشی از مقاله خود ذیل عنوان «وطن»، بخش هایی از شعر شاملو را مثال می زنند:

بگذار / بر زمین خود بایستم / بر خاکی از براده الماس و رعشه درد / بگذار سرزمینم را /
زیر پای خود احساس کنم / و صدای رویش خود را بشنوم: / رُپ رُپه طبل های خون را / در
چیتگر / و نعره ببرهای عاشق را / در دیلمان

آنگاه فضای محذوف شعر را با خوانشی هرمنوتیک، پر می کنند:

شاملو از سر درد و احساس، تأثر خود را نسبت به ویرانی با واژگان «زمین» و «خاکی از براده الماس» و «رعشه درد» بیان می کند و با کاربرد عامدانه واژگان «چیتگر» و «دیلمان» در پی آن است که هیچ گوشه ای از وطن برای او تفاوتی ندارد. از نظر شاملو وطن جایی است که در آن صدای رویش گیاه نشان از سرزندگی و حیات است و امید به رویش را بیان می دارد و رُپ رُپه طبل خون نشانی از ایستادگی و آزادی است. نعره ببرها همچنین نماد شیرمردانی از جنس اعتراض و ظلم ستیزی است (احمدزاده و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۴).

این در حالی است که اگر مخاطب دیگری شعر بالا را بخواند، با استفاده از همان خلأها و شکاف ها، تفسیر دیگری ارائه خواهد داد. آنگاه واژگان «زمین» و «خاکی از براده الماس» و «رعشه درد» دیگر به معنای ویرانی و سرزمین ویران شده نخواهد بود، بلکه می تواند سرزمینی باشد که از خزائن الهی و زینت های مادی، آکنده و درعین حال، سرشار از درد و اندوه است.

این می‌تواند نمونه‌ای از استراتژی فرضیه‌سازی در تکنیک سفیدخوانی برای پر کردن شکاف‌های متن باشد. فرضیه‌ای که خوانشگران بدون اثبات، آن را در ترازوی هم‌سنجشی با شعر محمود درویش قرار می‌دهند و می‌نویسند:

شاملو هنوز بر این باور است که مبارزانی امید به بهبود اوضاع دارند؛ در حالی که اشعار محمود درویش مالا مال از زندگی پردردسر فلسطینی‌ها حکایت دارد. او ظلم رژیم صهیونیستی را در فضایی بسیار عاطفی تصویرسازی و اوضاع نامطلوب جامعه را در قالب شعر، بازسازی می‌کند (همان).

حال آنکه اگر سفیدخوانی خلاف، خوانش تأویلی انجام شده و مطابق تفسیر پیشنهادی ما اتفاق می‌افتاد، نتیجه تطبیق دو شعر در این بخش از خوانش به گونه‌ای دیگر رقم می‌خورد.

۲-۳- پیش‌بینی

متن به‌عنوان یک سیستم سایبرنتیک (Cybernetics) که در آن مؤلفه‌های متنی بر اساس کنترل جریان بر روی فرآیندهای خوانش تعیین می‌شوند با تداوم رویدادهای زبانی و معنایی، پایداری خود را حفظ می‌کند؛ به گونه‌ای که هر نوع اختلال در تداوم خوانش را می‌توان از طریق اعمال تنظیمات، مرتفع کرد. این اعمال تنظیمات از راه پیوند واقعیت بیرونی و امور ذهنی ایجاد می‌شود. «واقعیت بیرونی همواره از طریق ذهن آگاه پدید می‌آید و خواندن ادبیات حکم تعامل میان متن و ذهن آگاه را دارد» (گرین و لیهان، ۱۳۸۳: ۱۶). در فرایند خواندن، شبکه‌ای از روابط بالقوه وجود دارد که چشم‌اندازهایی از پیوندهای متنی را که خواننده از بخش‌های قبلی متن دریافت یا برای بخش‌های بعدی پیش‌بینی کرده است، نشان می‌دهد. چنین شبکه‌ای مبنایی برای انتخاب‌های متعدد خواننده فراهم می‌کند که هرچند از خواننده‌ای به خواننده‌ی دیگر مشابه نیست، ولی برای تحقق استراتژی خواندن در همان شبکه ضروری است. در همین شبکه است که «خواننده خود را در بستر آنچه آزموده است، دوباره کشف و بازآفرینی می‌کند» (رستمی، ۱۳۸۹: ۵۶). استراتژی خواندن، محصول تجربه‌های گوناگون خواننده در طول حیات تاریخی متون

مختلف است که از طریق مؤلف و متن به خواننده منتقل می‌شود؛ چراکه اساساً «مهم‌ترین مقصود مؤلف ایجاد نگرشی نسبت به تجربه در نزد خواننده است» (آیزر، ۱۳۸۵: ۴۸). در ادامه به ذکر چند شاهد مثال از پیش‌بینی خوانندگان در مقاله‌های خوانش تطبیقی می‌پردازیم:

در مقاله **مضامین مشترک پایداری در سروده‌های سلمان هراتی و ابراهیم المقادمه**، خوانشگران در بررسی و توضیح مفهوم وطن در شعر دو شاعر مورد مطالعه، یکی از نشانه‌های دل‌باختگی به وطن را شوق بازگشت به وطن پس از رهایی از زندان و غربت می‌دانند و با ذکر مثالی از شعر ابراهیم المقادمه می‌نویسند:

تکرار واژه عائد، شوق زیاد شاعر به بازگشت به زادگاهش را می‌رساند به طوری که زندان و غربت سیاه وی را ناامید نمی‌کند و با استمداد از نیروی ایمان و امید به نسلی مبارز و نستوه و پرورش یافته در دامن قرآن و سنت و شهادت‌طلبی، تحقق آن را نزدیک می‌بیند. شاعر علیرغم زندان و غربت و تحمل دوری از وطن، ایمان دارد که به وطنش بر خواهد گشت و جهاد و مقاومت را دوباره از سر خواهد گرفت (کارآمد و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۵).

اما وقتی قرار است درباره سلمان هراتی اظهار نظر کنند، بیان می‌دارند: با توجه به اینکه سلمان هراتی، دوری از وطن و زندان را در عمر کوتاه خود تجربه نکرده است، به نظر می‌رسد که شعر وی از این مضمون خالی باشد (همان).

در این بخش از تحلیل، خوانشگران سعی دارند ادامه بررسی خویش را به تکنیک پیش‌بینی موکول کنند. این پیش‌بینی بر اساس تجربه‌های قبلی خوانش صورت گرفته است؛ به عبارتی دیگر آن‌ها به تجربه دریافته‌اند که یکی از عوامل دوری از وطن، زندان است و به تحقیق دانستند که هراتی در دوران زندگی خویش، تجربه زندان نداشته است؛ پس می‌شود پیش‌بینی کرد که در شعرهای او مضمون «دوری از وطن» وجود ندارد.

در مقاله **بررسی تطبیقی مفاهیم مقاومت و پایداری در اشعار فدوی طوقان و طاهره صفارزاده**، پیش‌بینی فرایند و نتیجه خوانش در بخش بیان مسئله خود را می‌نمایاند؛ آنجا که نویسندگان ادعا می‌کنند:

هدف این پژوهش اثبات این مطلب است که مقاومت، امری فرامرزی بوده و در همسوی کردن افکار و اشعار شاعران تأثیر درخور توجهی ایفا می‌کند (غیبی و احمري، ۱۳۹۴: ۲۲۸).

بیان این دعوی، پیش از آن که گزاره‌های متن بررسی و تحلیل شوند، یعنی به کارگیری تکنیک پیش‌بینی بر اساس یافته‌های تجربی پیش‌انگاشت.

نقد تطبیقی به‌نوعی وابسته به پیش‌بینی خوانشگر است. تا زمانی که خوانشگر، ظرفیت متن را شناسد و نتواند مسیرهای منتهی به نتیجه را پیش‌بینی کند، ورود به متن، کاری عبث است. او ابتدا دو یا چند متن موردنظر را پیش روی خود قرار می‌دهد و با مطالعهٔ رو ساخت متن، برخی از مؤلفه‌های موردنیاز خوانش را استخراج می‌کند و در نهایت برای رسیدن به ژرف‌ساخت، استراتژی خوانش و گزاره‌های موردنیاز این استراتژی را پیش‌بینی می‌کند.

در مقالهٔ **تحلیل تطبیقی درون‌مایه‌های ادبیات پایداری در اشعار سلمان هراتی و بدرشاگر السیاب**، ابتدا **شمس‌آبادی و کارآمد** ذیل عنوان «وطن‌ستایی و ستایش سرزمین خود» بخشی از شعر سلمان هراتی را ارائه می‌دهند:

کجای زمین از تو عاشق‌تر است / ای چشم‌انداز روشن خدا / در کجای جهان / این همه پنجره برای تنفس باز شده است؟

سپس برای تأویل عناصر درون شعر در فرایند تکاملی تجربهٔ خواندن از طریق پیش‌بینی، به عناصر برون‌متنی متمسک می‌شوند و پنجره‌ای فراخ‌تر از معنای ظاهری متن در افق خوانش می‌گشایند:

در این بخش، وطن و مضمون‌سازی و توصیف‌های آن، نمادهای پنجره و تنفس را به همراه دارد که تنفس نمادی اجتماعی و سیاسی است و پنجره دربردارندهٔ مفاهیم دهان، راه‌های ارتباطی و شیوه‌های مختلف است و تنفس می‌تواند نماد آزادی، انتقاد، شرایط مطلوب، عدالت، زندگی راحت، ارتباط و فعالیت‌های سیاسی باشد (شمس‌آبادی و کارآمد، ۱۳۹۵: ۷۳).

آیزر تأکید می‌کند که «خواننده در فرایند تکاملی تجربه خواندن، با یافتن لحظه آشنا با متن همراه شده و تعامل خود با متن را با پیش‌بینی آغاز می‌کند، امکان تفاوت پیش‌بینی او با جریان متن، ناامیدی و بازگشت خواننده را موجب می‌شود. در این بازگشت، خواننده با دوباره‌سازی و در انتها با یکی شدن افق انتظار و آگاهی او و متن و درک آگاهی مؤلف به خرسندی و اقناع می‌رسد» (کریم‌پور و غیوری، ۱۳۹۸: ۹).

در تمام خوانش‌های تطبیقی مورد مطالعه جستار حاضر آن گونه به کارگیری تکنیک پیش‌بینی که تعیین‌کننده استراتژی خواندن است، یافت می‌شود؛ اما بدیهی است که پیش‌بینی به گونه‌ای باید موجد تکثر معنا نیز باشد؛ از آن روی که در یک متن واحد، امکان پیش‌بینی‌های متعدد برای خواننده فراهم است و از این راه مسیرهای نو برای خوانش‌های گوناگون می‌توان گشود. در خوانش‌های مورد مطالعه این پژوهش هیچ موردی از پیش‌بینی که به تکثر معنا بینجامد، یافت نشد و خوانشگران در قرائات گوناگون اشعار شاعران، تنها به توضیح و تفسیر شعر بر اساس معنای ظاهری متن، بسنده و از هر گونه خوانشی که به پیش‌بینی ادامه شعر و رخدادهای درون شعر پردازد، خودداری کردند.

۲-۳- عدم قطعیت

اصل عدم قطعیت یک از نظریه‌های فیزیک کوانتومی است که ورنر هایزنبرگ - فیزیک‌دان نامدار آلمانی - هنگامی که بر روی مبانی ریاضی مکانیک کوانتومی در مؤسسه نلز بور در کپنهاگ مشغول بود، آن را مطرح کرد. بعدها این اصطلاح همراه با آراء شالوده‌شکنانه نیچه وارد فلسفه شد. او بر این باور بود که «همه دعاوی واجد ارزش برابرند و همه معتقدات اخلاقی واجد ارزش یکسان‌اند. پس حقیقت واحد بی‌معناست» (بی‌نیاز، ۱۳۸۳: ۱۳۴). پس از آن اصل عدم قطعیت وارد عرصه ادبیات شد و در میان انواع ادبی، رمان را بیش از همه تحت تأثیر خود قرار داد و موجب برجسته‌سازی جنبه‌هایی همچون «اعتمادناپذیری، مطلق‌ستیزی، ناپایداری، فردیت و ادراک‌های ذهنی» (چایلدز، ۱۳۸۲: ۷۹) شد. بر اساس این نظریه هیچ قطعیت و حکمی وجود ندارد و هرگز علت یک معلول را به‌طور قطعی نمی‌توان شناسایی کرد؛ در نتیجه «علت‌های یکسان لزوماً معلول‌های یکسان را

پدید نمی‌آورند و منطق بشری جوابگوی قطعی تمام علت‌های موجود نیست. بر پایه این اصل، همه قطعیت‌های اخلاقی، ذهنی، روان‌شناسی و ادبی مورد تردید قرار می‌گیرد» (بی‌نیاز، ۱۳۹۲: ۲۱۴). هاینبرگ عقیده داشت که «تفکیک سنتی بین فاعل شناسایی و متعلق شناسایی در داشتن علت و بین مشاهده‌گر و مشاهده‌شده به سبب اصل عدم قطعیت باید از درجه اعتبار ساقط شود. خود آن آزمایش‌هایی که برای پی بردن به سرشت واقعیت انجام می‌دهیم تخطی از آن واقعیت‌اند» (هاینبرگ، ۱۳۶۸: ۱۷۰).

عدم قطعیت و تشکیک در متن به تعدد قرائت و تکثر معنا می‌انجامد و از تفسیرهای یگانه و خودبسنده جلوگیری می‌کند. «تعدد قرائت و عدم قطعیت معنا که توسط ساختار شکنان شکل گرفت، موجب از بین رفتن مرکز ثابت در متن شد؛ بنابراین نقطه اتکا ثابتی وجود ندارد تا برای ارائه تفسیری مورد اطمینان یا خواندنی قابل اعتماد از آن آغاز کنیم؛ بلکه آنچه نقطه مرکزی یا بعد جوهری در متن است، در قرائت و خوانش‌ها به حاشیه می‌رود و مسائل حاشیه‌ای، به نقطه مرکزی تبدیل می‌شوند» (آشوری و همکاران به نقل از عبدالعزیز حموده، ۱۳۹۵: ۴۵).

در خوانش آثار ادبی، عدم قطعیت می‌تواند در نحو زبان (پیوستار بلاغی جمله‌ها)، ساختار زبانی، روایت، ایدئولوژی، پایان‌بندی (نتیجه‌گیری) و... اتفاق بیفتد. برای نمونه «در مقوله زبان، نویسنده با ایجاد عامدانه تداخل در وجوه کلام، استفاده از وجوه افعالی دلالت‌گر عدم قطعیت، بهره‌گیری از سازه‌های دستوری تردید‌آفرین همچون گروه‌های فعلی و قیدی متضمن تردید، حرف ربط **یا**، تکرار جملات پرسشی و افعال منفی، به هم‌ریختگی در عناصر ویرایشی و نگارشی زبان و استفاده از بازی‌های زبانی» (شفیع‌نیا و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۰۲) عدم قطعیت را بازنمایی می‌کند.

در مقاله بررسی **سنجشی نمادهای پایداری در شعر فدوی طوقان و قیصر امین‌پور**، خوانشگران نسبت به بیان عقیده خود درباره برخی مفاهیم با تشکیک و تردید مواجه می‌شوند. برای نمونه وقتی به مفهوم نمادین جنگل در شعر دو شاعر می‌رسند می‌نویسند:

جنگل یا درخت نماد مشترکی است که در شعر طوقان و امین پور در باب وطن به کار رفته است. شاید بتوان علت انتخاب مشابه این دو شاعر را بزرگی، استواری و عظمت جنگل دانست (سیاوشی و شکاری میر، ۱۳۹۴: ۱۵۴).

استفاده از قید **شاید**، گویای همین عدم قطعیت و شک گزایی است. این عدم قطعیت در جای دیگری از مقاله بار دیگر همراه با قید **شاید** خود را نشان می‌دهد: از حیث لغت، فدوی گرایش به کاربرد لغات نزدیک به زندگی روزمره دارد و **شاید** قصد وی از این کار، تأثیرگذاری هرچه بیشتر بر روی خوانندگان باشد (همان: ۲۶۴).

در مقاله **بررسی تطبیقی جلوه‌های پایداری در شعر فرخی یزدی و عبدالرحمن یوسف**، نیز قید **شاید** به عنوان عنصر تردید آفرین در خوانش عمل کرده است:

در دیوان فرخی یزدی، واژه آزادی دارای اعتبار و اهتمام خاصی در دستگاه فکری و عاطفی شاعر است. **شاید** به همین علت و به واسطه مبارزات خستگی‌ناپذیرش در مسیر تحقق آرمان ملت‌هایی بود که به شاعر آزادی ملقب شد (حسنوند، ۱۳۹۴: ۸۸).

در حالی که در سطور بعد، خوانشگر با قطعیت بیشتری اظهار نظر می‌کنند: آزادی، زیباروی دنیای پرتلاطم فرخی است. ترکیب شاهد زیبای آزادی که برای نخستین بار توسط فرخی در چند موضع از دیوانش به کار رفته، به خوبی مؤید همین سخن است (همان).

در خوانش‌های تطبیقی مورد مطالعه پژوهش حاضر، عدم قطعیت غالباً خود را به واسطه به کارگیری قید **شاید** در مواضعی که خوانشگران امکان اظهار نظر قطعی نداشتند، نمایانده است. چنان که در مقاله **بررسی تطبیقی جلوه‌های پایداری در اشعار شاملو و درویش** نیز همین رویکرد وجود دارد:

شاید بهترین مصداق مصلحت‌ستیزی سیاسی شاملو را در سروده هجوآمیز نبوغ (در باغ آینه) بتوان یافت (احمدزاده، ۱۳۹۶: ۲۰).

این عدم قطعیت و نسبی‌گرایی تا اندازه‌ای ناشی از نسبییت نظریه‌ها در علوم انسانی است که اجازه اظهار نظرهای قطعی را صاحب نظران و پژوهشگران سلب می‌کند. مهم این است که

خواننده بتواند از این فرصت برای گشودن دریچه‌ای رو به خوانش‌های متنوع استفاده کند. خوانش آیزری این امکان را به خواننده می‌دهد که از پس هر گزاره غیرقطعی، خوانش تازه‌ای را آغاز کند. یعنی دست کم از خود بپرسد: «اگر این گزاره غیرقطعی را رد کنم، چه تفسیر دیگری از متن پیش رو می‌توانم ارائه دهم؟» تا در نتیجه این کنشگری با متن، التذاذ ادبی یا لذت خوانش حاصل شود؛ چراکه در ادبیات عدم قطعیت و تردید در معنای متن باید به التذاذ ادبی منجر شود. لذتی که محصول شک‌گرایی (Skepticism) و نسبی‌گرایی (Relativism) است و باعث می‌شود تا خواننده با به چالش کشیدن پیش‌فرض‌ها و گهگاه بدیهیات و فاصله‌گذاری بین باور و باور موجه و همچنین بین باور موجه و معرفت، به قرائت و فهم و تفسیر متن ترغیب شود؛ بدون آنکه با ارائه یک قرائت قطعی و جزمی، راه را بر خوانش‌های بعدی ببندد.

در مقاله **بررسی تطبیقی رنگ‌های سرخ و سبز...**، عدم قطعیت با عبارت «به نظر می‌آید» خود را می‌نمایاند:

به نظر می‌آید بیشتر شهرت و اعتبار خط‌خون، در خط‌شکنی آن و پیشگامی شاعر در شعر موضوع‌مند آیینی، به ویژه در گرایش عاشورایی است (معروف و صالحی، ۱۳۹۱: ۱۲۳). همین عبارت تردیدآفرین را در خوانش‌های دیگر از جمله مقاله **بررسی تطبیقی و سبک‌شناسانه جلوه‌های پایداری ...** می‌توان یافت:

به نظر می‌رسد گستره جغرافیایی پایداری در سروده قبانی فراگیرتر است؛ زیرا با استفاده از اسلوب خطاب ... می‌خواهد که همچون سیل و باران جاری شوند و جهت بیرون راندن دشمن از فلسطین با همدیگر متحد شوند (اصغری، ۱۳۹۵: ۲۹).

لورا مالووی معتقد بود که میل و انگیزه مخاطب «برای دانستن و فهمیدن با استفاده آگاهانه از مفهوم عدم قطعیت، به اوج می‌رسد» (مالووی، ۱۳۷۷: ۱۱). خالی از لطف نبود اگر نویسندگان مقاله‌های مذکور به جای ارائه تفسیرهای قطعی و مطلق‌انگار گاه - حتی عامدانه - در تفاسیر و تعبیر و فهم خود از معنا تردید می‌کردند و از یک گزاره شعری، چند معنای غیرقطعی ارائه می‌دادند تا راه بر ادامه فرایند خوانش گشوده باشد.

۳- نتیجه گیری

۱- یافته‌های حاصل از این پژوهش نشان داد که مؤلفه‌های نظریه زیبایی‌شناسی دریافت منطبق بر دیدگاه ولفگانگ آیزر در تحلیل‌ها و بررسی‌های تطبیقی صورت گرفته در شعر پایداری در مقیاس‌های متفاوت به کار رفته است. با توجه به نگاه کلیت‌گرای خوانشگران، کارکرد گشتالت‌گرایی بیش از سه مؤلفه دیگر (شکاف‌ها، پیش‌بینی و عدم قطعیت) بوده است. استفاده از مؤلفه پیش‌بینی هیچ‌گاه به خوانشی متفاوت منجر نشده است و مؤلفه عدم قطعیت اگرچه می‌تواند با خوانش نسبی‌گرایانه به تکثیر معنا کمک کند، ولی در این خوانش‌ها به این نتیجه نینجامیده است.

۲- غالب این هم‌سنجشی‌ها در متن‌های مورد مطالعه پژوهش حاضر در بستر مؤلفه‌های مفهومی با رویکرد گشتالت‌گرایی شکل گرفته‌اند و بسیار به ندرت اتفاق می‌افتد که پژوهشگری بر آن باشد تا این شعرها را از منظر نقدهای مبتنی بر نظریه‌های ادبی نظیر صورت‌گرایی، نمادگرایی، پسانوگرایی، پسااستعمارگرایی، تاریخ‌گرایی نو و ... در ترازوی سنجش تطبیقی قرار دهد. تمرکز بر جلوه‌های مضمونی، مؤلفه‌های مفهومی و حوزه اندیشگانی، وجه مشترک بیشتر این خوانش‌ها است.

۳- سفیدخوانی و استفاده از فضاها، محذوف و شکاف‌های متن برای آفرینش معانی نو و تفسیرهای ایجابی مورد استقبال پژوهشگران قرار گرفته است. این سفیدخوانی‌ها به خوانشگران کمک کرده است تا از منظر دانش شخصی و پدیدارهای از پیش تجربه شده وارد متن شوند و دریافت‌های خود را سازماندهی کنند.

۵- در عموم پژوهش‌های صورت گرفته پژوهشگران تلاش کرده‌اند تا به کشف مؤلفه‌های پایداری از جمله مبارزه با ظلم، آزادی‌خواهی، وطن‌دوستی، امید به آینده، دعوت به یکپارچگی، یاد مبارزان و قهرمانان، دعوت به مبارزه، مخالفت با نظام حاکم، ستایش شهادت، توصیف و تحقیر دشمن و انذار ستمگران در دو سوی تطبیق پردازند و در نهایت این نتیجه را دریافت کنند که مؤلفه‌هایی نظیر آنچه گفته شد، در شعر شاعران هر دو سوی تطبیق یافت می‌شود و گاه نتیجه‌گیری را آن‌چنان با توصیف‌های شاعرانه از متن

مورد مطالعه و پدیدآورندگانشان درمی‌آمیزند که مخاطب به دشواری می‌تواند مرز میان نگاه نقادانه و نگاه شاعرانه را مشخص کند.

یادداشت:

مقاله‌ها و پژوهش‌های مورد مطالعه در جستار حاضر عبارت‌اند از:

۱. بررسی تطبیقی رنگهای سرخ و سبز در تصویرپردازی اشعار گرمارودی و محمود درویش از یحیی معروف و پیمان صالحی. (۱۳۹۱). کاوش‌نامه ادبیات تطبیقی، ۲(۷): ۱۱۷-۱۳۰.
۲. بررسی تطبیقی مفاهیم مقاومت و پایداری در اشعار فدوی طوقان و طاهره صفارزاده از عبدالاحد غیبی، (۱۳۹۴). نشریه ادبیات پایداری، ۷(۱۳): ۲۲۷-۲۴۷.
۳. بررسی تطبیقی جلوه‌های پایداری در شعر فرخی یزدی و عبدالرحمن یوسف از صحبت‌اله حسونند. (۱۳۹۴). کاوش‌نامه ادبیات تطبیقی، ۵(۱۸): ۷۱-۹۷.
۴. بررسی سنجشی نمادهای پایداری در شعر فدوی طوقان و قیصر امین‌پور از صابره سیاوشی. (۱۳۹۴). کاوش‌نامه ادبیات تطبیقی، ۵(۱۹): ۱۴۳-۱۶۷.
۵. بررسی تطبیقی و سبک‌شناسانه جلوه‌های پایداری در شعر نزار قبانی و نصرالله مردانی از محمد اصغری. (۱۳۹۵). کاوش‌نامه ادبیات تطبیقی، ۶(۲۴): ۲۳-۴۴.
۶. تحلیل تطبیقی درون‌مایه‌های ادبیات پایداری در اشعار سلمان هراتی و بدرشاکر السیاب از حسین شمس‌آبادی. (۱۳۹۵). دو فصلنامه مطالعات تطبیقی فارسی-عربی، ۱(۲): ۶۷-۸۶.

۷. مضامین مشترک پایداری در سروده‌های سلمان هراتی و ابراهیم المقادیه از راضیه کارآمد و همکاران. (۱۳۹۸). فصلنامه علمی ترویجی مطالعات بیداری اسلامی، ۸(۱۵): ۳۰-۷.

کتابنامه

- ۱- آشوری و همکاران. (۱۳۹۵). کشف معانی در متن از نظریه معنی‌المعنی تا عدم قطعیت معنا، *مجله زبان و ادبیات عربی*، (۱۵): ۳۱-۵۰.
- ۲- آیزر، ولفگانگ (۱۳۸۵). رویکردی پدیدارشناسانه به فرایند خواندن، ترجمه کیوان باجغلی، *مجله مهر او، ه*، (۷، ۶، ۵): ۲۱-۵۴.
- ۳- آیزر، ولفگانگ، صافیان، روبرت. (۱۳۷۲). فرآیند خواندن: نگرش پدیدارشناختی، *کیهان فرهنگی*، شماره ۱۰۱.
- ۴- ابوالقاسمی، محمدرضا. (۱۳۹۵). هستی‌شناسی موسیقی و اثر ادبی از دیدگاه رومن اینگاردن، *ماهنامه «حکمت و فلسفه»*، ۱۲ (۴): ۷-۲۲.
- ۵- اصغری، محمد. (۱۳۹۵). بررسی تطبیقی و سبک‌شناسانه جلوه‌های پایداری در شعر نزار قبانی و نصرالله مردانی، *کاوش‌نامه ادبیات تطبیقی*، ۶(۲۴): ۲۳-۴۴.
- ۶- برکت، بهزاد. (۱۳۹۳). کنش خواندن و انسان‌شناسی ادبیات: تصویری از اندیشه ولفگانگ آیزر، *جستارهای ادبی*، ۴۸(۱۸۴): ۷۱-۵۱.
- ۷- بی‌نیاز، فتح‌الله. (۱۳۸۳). *ادبیات: قصری در تاروپود تنهایی*، تهران: نشر قصیده‌سرا.
- ۸- بی‌نیاز، فتح‌الله. (۱۳۹۲). *درآمدی بر داستان‌نویسی و روایت‌شناسی؛ با اشاره‌ای موجز به آسیب‌شناسی رمان و داستان کوتاه در ایران*، تهران: نشر افراز.
- ۹- چایلدز، پتر. (۱۳۸۲). *مدرنیسم*، ترجمه رضا رضایی، تهران: نشر ماهی.
- ۱۰- حبیب، م. ا. ریفی. (۱۳۹۶). *نقد ادبی مدرن و نظریه*، ترجمه سهراب طاووسی، نشر نگاه معاصر: تهران.
- ۱۱- حسونند، صحبت‌اله. (۱۳۹۴). بررسی تطبیقی جلوه‌های پایداری در شعر فرخی یزدی و عبدالرحمن یوسف، *کاوش‌نامه ادبیات تطبیقی*، ۵(۱۸): ۷۱-۹۷.

- ۱۲- رستمی، فرشته. (۱۳۸۹). زیبایی‌شناسی دریافت در دل فولاد، **پژوهش‌های ادبی**، ۱۹(۳۰): ۴۹-۷۰.
- ۱۳- رضازاده، طاهر. (۱۳۸۷). **کاربرد نظریه گشتالت در هنر و طراحی، آینه خیال**، (۹): ۳۱-۳۷.
- ۱۴- سیاوشی، صابره و شکاری میر، مولا. (۱۳۹۴). بررسی سنجشی نمادهای پایداری در شعر فدوی طوقان و قیصر امین‌پور، **کاوش‌نامه ادبیات تطبیقی**، ۵(۱۹): ۱۴۳-۱۶۷.
- ۱۵- شاپوریان، رضا. (۱۳۸۶). **اصول کلی روان‌شناسی گشتالت**، تهران: انتشارات رشد.
- ۱۶- شفیعی‌نیا و همکاران. (۱۳۹۷). پایان قطعیت‌ها: بوطیقای عدم قطعیت در رمان پست مدرن «پستی»، **فصلنامه پژوهش‌های ادبی**، ۱۵(۶۱): ۱۰۶-۷۵.
- ۱۷- شکرشکن، حسین و همکاران. (۱۳۸۲). **مکتب‌های روان‌شناسی و نقد آن**، جلد دوم، تهران: انتشارات سمت.
- ۱۸- شمس‌آبادی، حسین و کارآمد، راضیه. (۱۳۹۵). تحلیل تطبیقی درون‌مایه‌های ادبیات پایداری در اشعار سلمان هراتی و بدرشاگرد السیاب، **دو فصلنامه مطالعات تطبیقی فارسی-عربی**، ۱(۲): ۶۷-۸۶.
- ۱۹- شوورل، ایو. (۱۳۸۶). **ادبیات تطبیقی**. ترجمه طهمورث ساجدی. تهران: امیرکبیر.
- ۲۰- شیلینگ، لوئیس. (۱۳۹۱). **نظریه‌های مشاوره**، ترجمه سید خدیجه آرین، چاپ دهم، تهران: اطلاعات.
- ۲۱- صالح‌بک، مجید و نظری منظم، هادی. (۱۳۸۷). **ادبیات تطبیقی در ایران: پیدایش و چالش‌ها**، **فصلنامه زبان و ادب پارسی**، ۱۲(۳۸): ۲۸-۹.
- ۲۲- صفوی، کورش. (۱۴۰۰). **آشنایی با نظریه‌های نقد ادبی**، چاپ دوم، انتشارات علمی: تهران.
- ۲۳- غیبی، عبدالاحد و احمری، فرزانه. (۱۳۹۴). بررسی تطبیقی مفاهیم مقاومت و پایداری در اشعار فدوی طوقان و طاهره صفارزاده، **نشریه ادبیات پایداری**، ۷(۱۳): ۲۴۷-۲۲۷.
- ۲۴- فاطمی، فریماه و موسوی‌لر، اشرف‌السادات. (۱۴۰۰). زیبایی‌شناسی دریافت در هنر چیدمان تعاملی؛ خوانشی بر اساس نظریه ولفگانگ آیزر، **فصلنامه علمی کیمیای هنر**، ۱۰(۳۹): ۲۳-۳۵.

- ۲۵- کارآمد، راضیه و همکاران. (۱۳۹۸). مضامین مشترک پایداری در سروده‌های سلمان هراتی و ابراهیم المقادیه، *فصلنامه علمی ترویجی مطالعات بیداری اسلامی*، ۸(۱۵): ۷-۳۰.
- ۲۶- کریم‌پور، نسرین و غیوری، معصومه. (۱۳۹۸). پدیدارشناسی راوی و خواننده در داستان نوجوان، *پژوهش‌نامه ادبیات معاصر ایران*، ۱(۲): ۱-۳۲.
- ۲۷- گرین، کیت و لیهان، جیل. (۱۳۸۳). *درس‌نامه نظریه و نقد ادبی*، ترجمه گروه مترجمان، تهران: نشر روزنگار.
- ۲۸- مالووی، لورا. (۱۳۷۷). *اصل عدم قطعیت کیارستمی*، ترجمه شاپور عظیمی، *مجله فارابی*، ۷(۴): ۱۷-۱۰.
- ۲۹- محمودی خیرالله و معصومه، بخشی‌زاده. (۱۳۹۵). ارتباط شهود انوار رنگی و گذر از اعتبار وجودی در مکتب کبرویه، *مجله مطالعات عرفانی*، ۲۳(۲): ۱۷۸-۱۵۱.
- ۳۰- معروف، یحیی و صالحی، پیمان. (۱۳۹۱). بررسی تطبیقی رنگهای سرخ و سبز در تصویرپردازی اشعار گرامرودی و محمود درویش، *کاوش‌نامه ادبیات تطبیقی*، ۲(۷): ۱۳۰-۱۱۷.
- ۳۱- میرزاحسین، فهیمه و عظیم‌پور، پوپک. (۱۳۹۴). خوانش عروسک‌های نمایشی براساس نظریه زیبایی‌شناسی دریافت آیزر، *دو فصلنامه علمی پژوهشی دانشگاه هنر* (نامه هنرهای نمایشی و موسیقی)، ۱۰(۱): ۲۱-۳۲.
- ۳۲- میزبک، هنریک و استاوت سکستون، ویرجینیا. (۱۳۷۶). *تاریخچه و مکاتب روان‌شناسی*، ترجمه احمد رضوانی، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.
- ۳۳- نیکوبخت ناصر و قاسم‌زاده، سیدعلی. (۱۳۸۷). سمبولیسم نور و رنگ در عرفان ایرانی اسلامی، *مجله مطالعات عرفانی*، ۴(۸): ۲۲۲-۱۸۳.
- ۳۴- هارلند، ریچارد. (۱۳۹۷). *درآمدی تاریخی بر نظریه ادبی از افلاطون تا بارت*، ترجمه علی معصومی و دیگران، تهران: نشر چشمه.
- ۳۵- هایزنبرگ، ورنر. (۱۳۶۸). *جزء و کل*، ترجمه حسین معصومی همدانی، تهران: مرکز نشر دانشگاهی.